

Niko IKIĆ

NEKATOLIČKI KRŠĆANI I DEKLARACIJA *DOMINUS IESUS**

Sažetak

Cilj ovog članka jest predstaviti reakcije kršćanskih nekatolika na deklaraciju Dominus Iesus Kongregacije za nauk vjere. Reakcije su bile zaista brojne i u mnogim vidovima raznovrsne. U nekoj hijerarhiji njihova vrednovanja one se protežu od onih euforijsko-žurnalističkih, do onih duboko analitičkih i teološko-ekumenskih, koje dodiruju sržnu eklezijalnu problematiku. Te reakcije ovdje su predstavljene iz perspektive reformatorskih crkvenih zajednica, Anglikanske i Starokatoličke crkve, te iz perspektive Ruske pravoslavne crkve i ozračja Srpske pravoslavne crkve.

Kongregacija za nauk vjere obznanila je 5. 9. 2000. Deklaraciju *Dominus Iesus*, koja je pobudila iznimno veliki interes kršćanskih nekatolika, posebice u zapadnoj Europi.

Matthias Mühl i Jan Heiner Tüch skupili su do 30. studenog 2000., to znači u samo 85 dana od dana objavljivanja Deklaracije *Dominus Iesus* (5. 9. 2000.), 156 što novinskih manjih ali i dužih članaka, izjava, komentara, što stručnih, znanstvenih studija napisanih s različitih pozicija i od još različitijih osoba sa zaista raznolikim pa i oprečnim stavovima. Pisali su poznati i nepoznati teolozi i profesori, novinari i umjetnici, političari i razni predsjednici itd. Članci su objavljivani po mnogobrojnim dnevnim novinama i stručnim časopisima Njemačke, Austrije, Švicarske, Engleske, Amerike i drugdje. Objavljivali su te stavove listovi i glasila svih vrsta i rangova, saveznih i regionalnih, političkih i znanstvenih, umjetničkih i gospodarstvenih, teoloških i crkvenih. Pisanoj riječi treba pridodati da se o deklaraciji raspravljalo na mnogobrojnim TV i radio emisijama itd. S vjerske

* Predavanje održano na kolokviju Deklaracija *Dominus Iesus* 23. studenoga 2002. na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji u Sarajevu. - *Napomena urednika.*

strane oštro su reagirali u prvom redu protestanti različitih zajednica, anglikanci, starokatolici, pa i nekršćani, npr. muslimani i Židovi u Njemačkoj, pa i budisti u Belgiji. Naravno da je bilo i kritičkih stavova s katoličke strane. Ovaj pogled na mnoštvo reakcija ima samo za cilj ilustrirati veliki interes kojeg je u zapadnoj javnosti pobudila Deklaracija *Dominus Jesus*, naročito na njemačkom govornom području ali naravno i drugdje.¹ Kad se tomu pridoda ono što je izašlo u skoro pune dvije sljedeće godine, iako se prva bura polako stišala, onda je to ipak nepregledna biblioteka naslova samo o toj temi. Konzultirao sam 22 naslova iz perspektive zapadnih kršćanskih nekatolika mahom protestanata, što iznosi točno 14% od onih prvih reakcija i k tome naravno nekoliko studija poslije.

Pojednostavljene slike, prosudbe, kvalifikacije

Kritike i prigovori kreću se tematski od onih površnih, žurnalističkih do onih ekumenskih i duboko teoloških. Mnoštvo reakcija neka dočaraju samo neke komprimirane, npr. euforijske i žurnalističke kvalifikacije, kao: noć nad Rimom, sol na ranu, ili neke ekumenskih insinucija, kao: iritacija, ekumenska provokacija, udar i atak na ekumenizam, ekumenski optimisti dobili po nosu a ekumenski pesimisti potvrđeni,² ili neke iz kategorije općih prigovora, kao: katolički fanatizam i fundamentalizam, te na kraju neke teološke procjene, kao: teologija restauracije, restriktivno izlaganje Drugog vaticanskog koncila, totalna identifikacija Krista i Crkve, ili da u Deklaraciji više dolazi do izražaja *ecclesia* kao "domina" negoli Isus kao "dominus" itd.³ Malo je bilo onih pozitivnih kvalifikacija, kao npr. riječi opomene pred naras-

¹ Usp. Michael J. RAINER (prir.), "Dominus Jesus." *Anstößige Wahrheit oder anstößige Kirche? Dokumente, Hintergründe, Stnadpunkte und Forderungen*, LIT Verlag, Münster 2000. Bibliografija na str. 396-345. Kongregacija za nauk vjere djeluje u vidu svojih izjava o teološkim pitanjima, nadalje odgovora na konkretne upite, pa onda svojih pisama ili u vidu svojih instrukcija. Najviši stupanj njezina djelovanja jesu deklaracije među kojima treba za našu temu izdvojiti onu od 24. lipnja 1973. pod nazivom *Mysterium ecclesiae* i ono pismo *Communicationis notio* od 28. 5. 1992., s aspektima o Crkvi kao *communio*, usp. H. DENZINGER, br. 4530-4541. Direktni povod ovoj izjavi Kongregacije bili su neki stavovi Hansa Künga o nezabludivosti Crkve i pape. O jedinstvu Kristove Crkve, vidi br. 4530.

² Optimista se definira kao onog koji polupraznu čašu vidi kao polupunu, pesimist je onaj koji u polupunoj čaši vidi potpuno praznu a realist vidi stvarnost kakva jest, usp. Ingolf DALFERTH, "Römische Realisten oder die Kunst zu warten", u: *epd-Dokumentation, Evangelischer Pressedienst*, 43 (2000) 33.

³ U reakcijama se mogu naći i ovakve kvalifikacije: pancir košulja, pobožni monopol, nejasni rodbinski odnosi, Ratzingerova tolerancija, Ratzingerovo bubnjanje, naglo kočenje, nastupa ekumensko ledeno doba i vrijeme stanja mirovanja, pijesak u ekumenskoj getribi, ekumenska taktika čekanja da se drugi vrata, slijepa ulica u kojoj se mora voziti samo unatrag da bi se došlo do pravog smjera, govor odozgo, oštre riječi impera-

tajućim religioznim relativizmom, sve više rasprostanjenoj ravnodušnosti prema misionarskom nalogu Crkve, te pojavom svakakvih pluralističkih teologija.⁴

U obranu digniteta Deklaracije i Papa je digao svoj glas protiv ovakvih interpretacija. Ivan Pavao II. ratificirao je dokument 16. lipnja 2000. Nakon što je Deklaracija tako snažno uzbivala sve duhove prvi put je 1. listopada 2000. u svome nagovoru zauzeo stav u javnosti. On posebno ističe da je cilj Deklaracije pozvati na svjedočenje svoje pripadnosti Kristu u svetoj godini velikog jubileja. Ta ispovijest vjere u jedinoga Sina nije nikakva arogancija, niti manje vrednovanje drugih religija, nego je ona radosna zahvala da nam se Krist objavio bez naše zasluge. Deklaracija dokazuje u duhu Drugog vatikanskog koncila da se spasenje ne uskraćuje nekršćanima nego da je Krist izvor svega spasenja. Ona donosi bitne kršćanske elemente, koji dijalog ne ometaju nego ukazuju na njegov temelj, bez kojega se ozbiljni dijalog ne može graditi. To isto vrijedi i na području ekumene, nastavlja Papa. Tvrdnja da jedina Kristova Crkva subzistira u Katoličkoj ne predstavlja omalovažavanje drugih religija, nego je to svjesno uvjerenje Božje vjernosti, koja je jača od ljudskih slabosti a istovremeno je bez ljudskih zasluga. Stoga Katolička Crkva pati, što su od nje odijeljene prave krajevne Crkve i crkvene zajednice s vrijednim elementima spasa. U ekumenskom smislu Deklaracija iznosi isti onaj zanos kao i enciklika *Ut unum sint*. On se nada da će Deklaracija, poslije tolikih krivih interpretacija, ispuniti svoju objašnjujuću i otvarajuću ulogu.⁵

U kom grmu leži zec?

Od 23 broja u Deklaraciji većina su kristološki. Oko njihove interpretacije nema nikakva značajnijeg spora. Sporni su eklezijalni brojevi 16 i

tivne forme, zapovjedno-naređivački ton, ne nešto novo nego pooštrenje rečenoga, polarizacija i polemika, pogled unazad a ne unaprijed, protiv religioznog pluralizma, rimska ali ne katolička deklaracija, Kongregacija nije ured za inovacije nego očuvanje i restrikcije, pretkoncilske odluke koje nisu u duhu Koncila, unutarkatolička rasprava koja odražava konflikt Ratzinger - Kasper, korektno samoodmjeravanje, slika jedinstva prenaplašeno se ističe u slici Tijela Kristova a premalo u slici Naroda Božjeg itd.

⁴ Usp. Gisbert GRESHAKE, "Warnung vor religiösem Relativismus", u: *Herder Korrespondenz* 54 (2000) 493-494. O neposrednim povodima i motivima pisanju govori se i u samoj Deklaraciji. Pored gore spomenutih navodi se euforično ekumensko oduševljenje i olako se prešućuje ono različito i u kojem se bude neka iluzorna očekivanja. Pored relativizma spominje se i indiferentizam kao velika opasnost, usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Dominus Iesus. Deklaracija o jedincatosti i spasenjskoj univerzalnosti Isusa Krista i Crkve*, KS, Zagreb 2000., br. 1-4.

⁵ Ove Papine misli korektno donose i protestantski izvori, usp. *epd-Dokumentation*, 43 (2000) 20.

17, koji govore o jedincatosti i jedinstvu Crkve. Gledajući na hrvatsko izdanje od 50 stranica samo je punih pet spornih,⁶ i upravo u tom grmu leži zec. Tamo se tvrdi da je, u prijašnjim brojevima ocrtni, jedini Spasitelj svijeta ustanovio Crkvu kao otajstvo spasenja, pa se stoga mora vjerovati u jedincatost od njega ustanovljene Crkve. Bez miješanja ali i dijeljenja jedna, sveta, katolička i apostolska Crkva Kristova je zaručnica. Nadalje, vjernici su dužni vjerovati da postoji povijesni kontinuitet između Kristove Crkve i Katoličke Crkve: "Ova Crkva ustanovljena i uređena na ovom svijetu kao društvo nalazi se (*subsistit in*) u Katoličkoj Crkvi, kojom upravlja nasljednik sv. Petra i biskupi s njim sjedinjeni."⁷ Ovdje se, kao i na mnogim drugim mjestima, Kongregacija oslanja na stav Drugog vatikanskog koncila te projašnjava u istom broju 16 dalje da je Koncil s izrazom "*subsistit in*" a ne odbačenim "*est*" htio izraziti dvije stvari: "s jedne strane da se postojanje Kristove Crkve, unatoč podjelama među kršćanima, nastavlja samo u Katoličkoj Crkvi, i s druge strane da se i žizvan njezina organizma nalaze mnogi elementi posvećenja i istine", tj. u Crkvama i crkvenim zajednicama koje još uvijek nisu u punom jedinstvu s Katoličkom Crkvom." Pozivajući se na dokumente Drugog vatikanskog koncila⁸ u Deklaraciji se u bilješci br. 56 projašnjava da je protivno izvornome značenju koncilskog teksta tumačenje onih, koji iz izraza "*subsistit in*" izvlače tezu prema kojoj bi Kristova Crkva mogla također postojati i u nekatoličkim crkvama i zajednicama. Kongregacija tumači da je Koncil odabrao izraz "*subsistit in*" kako bi istakao da postoji samo jedno postojanje prave Crkve, dok izvan njezina vidljiva organizma postoje samo "*elementa Ecclesiae*" koji smjeraju prema Katoličkoj Crkvi. To je onaj ekleziološki žalac koji je izazvao tako burne reakcije.

Što to ima konkretno značiti, projašnjava se u broju 17. Sumira se rečeno: jedna jedina Kristova Crkva nalazi se u punini samo i jedino u jednoj, svetoj, općoj i apostolskoj Katoličkoj Crkvi. To je prva razina eklezijalnosti. No, prave su mjesne Crkve i one koje su sačuvale apostolsko nasljeđe i valjanu euharistiju. Na ovoj razini misli se kako na sve katoličke mjesne Crkve tako i na pravoslavne u kojima je prisutna i djeluje Kristova Crkva, usprkos nekim kontroverznim stavovima s pravoslavnima, kao npr. o primatu. Ove dvije razine pod vidom eklezijalnosti čine jednu cjelinu. Nasuprot ovoj stoje crkvene zajednice koje ne ispunjavaju gore rečene kriterije očuvanog apostolskog naslijeda i valjane euharistije, pa stoga "nisu Crkve u pravom smislu". No, budući da su krštenjem pritetjelovljeni Kristu, ipak su u "nekom, premda nesavršenom zajedništvu s Crkvom". Prevedeno na razumljivi jezik

⁶ Usp. *Dominus Iesus*, str. 33-38.

⁷ Deklaracija u br. 16 se tu poziva na *Lumen gentium* (LG) 8.

⁸ LG 15 i *Unitatis redintegratio* (UR) 3.

to znači da reformatorske zajednice nisu Crkve, nego crkvene zajednice. Kongregacija ističe pri kraju broja 17 da Kristova Crkva nije samo zbroj Crkava i crkvenih zajednica, ili kao da ona danas više nigdje istinski ne postoji, ili kao da je ona samo cilj za kojim trebaju težiti sve Crkve i crkvene zajednice.

Toliko u bitnome ističu ta dva osporavana broja Deklaracije. Može se zaključiti da se kristologija izjave *Dominus Iesus* načelno prihvaća i pozitivno vrednuje, iako ima nekih otvorenih pitanja. Sporna je ekleziologija Deklaracije koja je izazvala buru protesta.

Reakcije i interpretacije zapadnih kršćanskih nekatolika

a) *Reformatorske zajednice*. Svjetsko vijeće crkava izražava u priopćenju na 37 strana od 7. rujna 2000. svoju zabrinutost za ekumenski dijalog. Dokument ističe primat Katoličke Crkve, jer se ona razumije kao jedina Kristova Crkva.⁹

Dok je crkveno vodstvo Ujedinjenih evangeličko-luteranskih crkava Njemačke (VELKD) svojom izjavom od 23. lipnja 1995. pozdravilo encikliku pape Ivana Pavla II. *Ut unum sint* kao znak ohrabrenja i otrežnjenja,¹⁰ dotle je isto tijelo, koje je održalo zasjedanje 7. i 8. rujna 2000. u Hannoveru, izdalo priopćenje u kome zauzimaju prve vrlo kritične stavove o dva dokumenta Kongregacije za nauk vjere: *Dominus Iesus* od 6. kolovoza 2000. i *Note o izrazu "Sestrinske Crkve"* od 5. rujna 2000. U priopćenju oni iznose svoju pogođenost usprkos činjenici da priznaju kako izneseni stvavovi o jedincatosti i univerzalnosti spasenja u Isusu Kristu odgovaraju zajedničkoj vjeri. Ali isticanje da jedna, sveta, katolička i apostolska Crkva subzistira samo u Katoličkoj Crkvi, te da se izvan njezinoga vidljivog okvira mogu naći samo mnogobrojni elementi spasenja i istine, ne odgovara trenutku vremena. Takva tvrdnja nije biblijski utemeljena, te izražena u ovom trenutku nema ekumenskog senzibiliteta. Crkveno vodstvo VELKD dalje upozorava Rim da u duhu ekumenizma jedna Kristova Crkva egzistira u povijesnim oblicima Crkvi. Prvotnu bit Crkve, kao uprisutnjenje spasa u Isusu Kristu, po riječi i sakramentu u skladu sa Svetim Pismom, posvjedočili su već reformatori 16. stoljeća. Ali u Kristovu duhu nije to kad jedna Crkva osporava drugoj bivstvovanje u jednoj Crkvi Isusa Krista na temelju još nerasvijetljenih kriterija.¹¹

⁹ Usp. *Pressespiegel. Pro Oriente*, br. 117. od 1. listopada 2000., str. 6.

¹⁰ Usp. KNA/ÖKI 28 (1995) 3-4.

¹¹ Usp. *epd-Dokumentation*, br. 43, od 9. 10. 2000., str. 21.

Evangelički biskup Johannes Friedrich zadužen je u ime VELKD za katolička pitanja. On se osvrće istovremeno na dva dokumenta: *Notu o Sestrinskim Crkvama* i deklaraciju *Dominus Iesus*. Misli da se u *Dominus Iesus* prelako prelazi od "solus Christus" na "sola ecclesia catholica", te da je prva teza samo potpora drugoj. On navodi istovjetno mišljenje jednog evangeličkog i dvojice katoličkih teologa (Eberharda Jüngela, Hans-Jörg Urbana i Petera Hünermanna) da je kardinal Ratzinger svjesno u Deklaraciji iznio drugačiju interpretaciju "subsistit in" od one koncilskih otaca. Navodi također mišljenje kardinala Kaspera da je Deklaracijom nastala nova crkvena stvarnost koju treba uvoditi u teološku refleksiju. Stare granične forme više ne vrijede. One nisu krive, ali više ne vrijede za partnere.¹² Friedrich navodi također izvatke iz nastupnog predavanja Wolfganga Toenissena, novog ravnatelja Instituta Johann Möhler u Padebornu, u kojem je najvećim dijelom sastavljena konstitucija LG. Ovaj polazi od pretpostavke da Katolička Crkva nema u ovom momentu prikladno razrađeni model jedinstva, pa se pomalo približava temeljnim zajedničkim elementima u razumijevanju evanđelja, što je bliže protestanskom modelu. Thoenissen tvrdi da je to novi izazov za Katoličku Crkvu. Svečano potpisana izjava o opravdanju od 31. 10. 1999. postaje zapravo program obraćenja a ekumena je postala unutarkatolički izazov.¹³

Predsjednik Vijeća evangeličkih crkava Njemačke (EKD) Manfred Kock ocjenjuje Deklaraciju kao udarac na ekumensko nastojanje. Načelo ophodjenja među jednakima odlučno se odbacuje. Nauka Katoličke Crkve jest najveća prepreka za dublje zajedništvo s reformiranim Crkvama, kako stoji u njegovoj procjeni.¹⁴

Quo vadis ecclesia? Pod tim bombastičnim naslovom objavio je tibinški evangelički prof. dr. Eberhard Jüngel, sa znanstvenim aparatom obrađeni članak u *Deutsche allgemeine Sonntagsblatt* od 15. 9. 2000. Polazi od činjenice da sve Crkve i crkvene zajednice vjeruju u jednu, svetu, katoličku i apostolsku Crkvu. Dakle, i u univerzalnost Crkve. No, problem je što sve upravo univerzalnost Crkve različito poimaju. U ekskluzivnosti tvrdnje da je to samo i isključivo Katolička Crkva (br. 16) Deklaracija prema Jüngelu ide korak dalje od Drugog vatikanskog koncila. Punina univerzalne crkvenosti nalazi se samo u Katoličkoj Crkvi što znači logično da se u drugim mogu naći samo elementi spasenja i istine. To je za njega ekskluzivna subzistencija. Teologija rane Crkve pokazuje da je moguće govoriti o božanskoj subzistenciji u trima božanskim osobama.

¹² Kasperov stav usp. u: KNA, od 3. listopada 2000.

¹³ Usp. Texte aus der VELKD, November 2000., str. 21, 22 i 24.

¹⁴ Usp. *Pressespiegel*, str. 7.

Stoga bi tri osobe mogle biti "modi subsistendi" jednog te istog božanskog bića. On smatra Deklaraciju u najmanju ruku iritacijom i još više pregradom na ekumenskom putu. Po njegovu mišljenju ne može se iz univerzalnosti spasenja u Isusu Kristu izvoditi univerzalno posredništvo milosti samo u Katoličkoj Crkvi. Ne može se zamijeniti zaručnika i zaručnicu. Koliko god je sretan zbog drugih poglavlja, toliko je žalostan zbog 4. o jedincatosti i jedinstvu Crkve. Tvrdnje u ta dva broja su za njega ne samo znak duhovne oholosti nego još više nesporazum s njom samom. Obrazlažući notu o "Sestrinskim Crkvama" konstatira da dok Rim donekle prizna ovaj naziv pravoslavnim Crkvama, dotle reformatorske nemaju status ni "polusestre". Dok je Drugi vatikanski sabor omogućio određeno približavanje, dotle *Dominus Iesus* znači veće udaljavanje. Moglo bi se dodati u njegovu duhu: korak naprijed, dva nazad.¹⁵

Profesor Reinhard Frieling, od 1981. do 1999. voditelj evangeličkog instituta u Bensheimu, piše 16. rujna 2000. u rubrici "pisma čitatelja" u listu *Frankfurter allgemeine Zeitung* da protestanti, a prema njegovu mišljenju i mnogi katolici drže tvrdnje iz deklaracije *Dominus Iesus* "rimski-ma" ali ne i "katoličkima".¹⁶

Hans Martin Barth izjavio je da kardinal Ratzinger ne može definirati što je Crkva, nego samo što je rimokatolička nauka o Crkvi. Da je Crkva onakva kakvu je on opisuje, može izgledati s ekumenskog stanovišta žalosno, ali je to za evangeličke kršćane jednostavno irelevantno.¹⁷

Izjavu u ime Bratstva sv. Mihaela potpisuju 16. 9. 2002. Reinhold Fritz iz Dresdena i Hans-Christoph Schmidt-Lauber iz Beča. Oni prvo ističu pozitivne aspekte Deklaracije za evangeličku teologiju. Na ekumenskom polju misle da doprinosi udaljavanju od dijaloga. U br. 16 oni gledaju degradaciju kako pravoslavnih Crkava na razinu krajevnih Crkava, tako i nijekanje crkvenosti onim zajednicama, koje zbog nevaljanog episkopata nisu sačuvali euharistijski misterij. Za njih ti stavovi nisu nikakva novina, nego pooštavanje vatikanskih pozicija. Svakako ih 4. poglavlje Deklaracije o jedincatosti i jedinstvu Crkve najbolnije pogada. U njemu primjećuju pokraj ekskluzivizma i centralizma i neki defenzivni strah koji je opasan za dijalog.

Oni se osvrću i na notu Kongregacije od 30. 6. 2000. o pojmu "Sestrinske Crkve". Budući da je osvrt tematski srodan s eklezijalnim brojevima (16. i 17.) Deklaracije, donosim ga ovdje. Po njihovoj interpretaci-

¹⁵ Usp. *epd-Dokumentation*, br. 40, od 18. 9. 2000., str. 1 i 5.

¹⁶ Usp. *epd-Dokumentation*, 43 (2000) 26.

¹⁷ Usp. *Una sancta* 1 (2001) 75, pozivajući se na članak: "Domine Jesu", u: MdKI 51 (2000) 81-82.

ji Rim ne priznaje pentarhijsku praksu rane Crkve, kada su Crkvom upravljali pet patrijarha na čelu s papom, a Crkve među sobom imale sestrične odnose. Prema ovom obrazloženju Pravoslavne crkve su srozane na razinu čistih krajevnih Crkava, a pojam "Sestrične Crkve" samo se u tom značenju može upotrijebiti. Stoga zaključuje da je jedna, opća, sveta, katolička i apostolska Crkva Majka a ne sestra, svih krajevnih Crkava. Na temelju toga postoji samo jedna Crkva a terminus Crkve je moguć samo na razini više krajevnih Crkava.¹⁸

U ime društva Luther izjavu je potpisao njezin predsjednik Johannes Schilling u Lutherstadt Wittenbergu 20. 9. 2000. On prvo kratko iznosi tri broja Deklaracije (16 17 i 20) a onda daje svoje komentare. Deklaraciju smatra kao današnje oficijelno izlaganje tekstova Drugog vatikanskog koncila. Smatra da katoličko naučavanje o tome da je Isus ustanovio Crkvu kao "misterij spasenja" nema biblijsko utemeljenje. Osim toga on tu tvrdnju smatra kontradiktornom, jer da u otajstvu Crkve dolazi do zamjene božanskog i ljudskog elementa, a to zamjenjivanje ne odgovara evanđelju.¹⁹

b) *Anglikanci*. Anglikanski nadbiskup George Carey, primas Anglikanske crkve, misli da je u Deklaraciji zanemareno 30 godina ekumenskog dijaloga. U odnosu na svoju Crkvu on misli da joj Vatikan oduzima crkveni karakter. Oni ne priznaju nikakav deficitarni karakter njihove euharistije ili episkopata. Oni sami za sebe vjeruju da su dio jedne, svete, katoličke i apostolske Kristove Crkve.²⁰

c) *Starokatolici*. Dan nakon objave teksta Deklaracije, tj. 6. 9. 2000., požurila se starokatolička biskupija u Njemačkoj izdati svoje priopćenje, koje su potpisali njihov biskup Joachim Vobbe i sinodalni predsjednik Hans-Joachim Rosch. Oni u Deklaraciji vide staru rimsku taktiku povratka svih k Rimskoj Crkvi i pod rimsku jurisdikciju. Stoga misle da iz Deklaracije progovara duh tamne prošlosti, duh lijepog pakiranja u kojem se kod drugih vide samo deficiti i pogrešni razvoji a u kojem sebe samu uvijek smatra bezgrješnom. Deklaracija potkrjepljuje, prema njihovu mišljenju, centralističke aspiracije Rima te pokazuje nesposobnost priznanja vlastitih krivih puteva.²¹

¹⁸ Usp. *epd-Dokumentation*, 43 (2000) 27-28.

¹⁹ Usp. *epd-Dokumentation*, 43 (2000) 28-29.

²⁰ Usp. *Pressespiegel*, str. 6-7.

²¹ Usp. *epd-Dokumentation*, 40 (2000) 17. Iako je moja tema usmjerena na kršćanske nekatolike a ne na nekršćane, slobodan sam navesti mišljenje württenberškog rabina Joela Bergera, koji je Deklaraciju okarakterizirao kao nekakvu zvučnu čušku protestantima. Kad su oni tako prošli, onda Židovi vrijeđe kao bijedna bezbožna bića, zaključuje rabin - KNA/ÖKI 39 (2000) 2. Budisti Belgije osuđuju a muslimani Njemačke ne osuđuju Deklaraciju, jer da je to unutarkršćanska kontroverza, *isto*, str. 5.

Pravoslavne crkve

Dok sam s reformatorske strane imao zaista veliki broj stavova na raspolaganju, tako da je bio problem nebitne od bitnijih odstraniti, kad je u pitanju reakcija pravoslavnih bilo Crkava bilo njihovih teologa, onda ih nemam dovoljno na uvid. To je sigurno znak da je reakcija bilo mnogo manje, jer oni nisu tako "pogođeni" kao protestanti. S druge strane treba imati na umu da se kod pravoslavnih radi o 14 autokefalnih i autonomnih Pravoslavnih crkava, te da se rijetko ima prilike o nečemu dati zajednički pravoslavni stav. Sam ekumenski patrijarh Bartolomej izrazio je svoju zabrinutost da ovaj dokument neće unaprijediti odnose dviju Crkava, jer da Rimokatolička Crkva postavlja pretenzije na apsolutno vladanje. U istoj izjavi dotiče problem grkokatolika nastalih unijaćenjem i problem prozelitizma.²² Ovdje neka mi bude dozvoljeno iznijeti stajalište Ruske pravoslavne crkve i jednog srpskog pravoslavnog teologa.

a) *Stav Ruske pravoslavne crkve*. Zanimljivo je da su skoro u isto vrijeme potpisana dva vrlo slična dokumenta od dviju Crkava. Dok je deklaracija *Dominus Iesus* potpisana 6. kolovoza 2000. a objavljena 5. rujna 2000., dotle je ruski dokument potpisan osam dana kasnije. Naime, episkopi Ruske pravoslavne crkve održali su u Moskvi od 13. do 16. kolovoza 2000. Jubilarnu godišnju episkopsku sinodu na kojoj su donijeli dokument pod naslovom "Temeljna načela o odnosima Ruske pravoslavne crkve prema kršćanskim konfesijama", datiran 14. kolovoza 2000.²³ Zbog istog vremenskog okvira u godini velikog jubileja a još više zbog sličnosti odgovora i načina argumentiranja, iako postoje i vrlo važne razlike, čini se

²² Usp. *Pravoslavlje*, od 15. prosinca 2000., str. 11.

²³ On sadržajno odražava vrlo napetu situaciju unutar same Ruske pravoslavne crkve o ekumenizmu. U njoj su prilično jaki antiekumenisti kao i proekumenisti. Antiekumenisti su htjeli potpuni prekid svih ekumenskih odnosa te izaći, kao i Gruzijci i Bugari, iz Svjetskog vijeća crkava i Ekumenskog vijeća crkava. Štoviše, Ruska pravoslavna crkva u inozemstvu postavila je to kao uvjet pomirenja s moskovskim patrijarhatom. Prvi dio dokumenta kao da je više pod antiekumenskim utjecajem, koji su na koncu napustili komisiju koja je dokument izradila, a drugi dio više pod utjecajem proekumenskih snaga. Čini se kao da su proekumenisti nadvladali. Dokument je u engleskoj formi skinut s web-stranice Ruske pravoslavne crkve, kojeg je ona autorizirala i objavila početkom prosinca 2000. Engleski prijevod (za pomoć zahvaljujem dr. Zovkiću) obuhvaća samo temeljna obrazloženja. Samo u dodatku na ruskom govori se o različitim teološkim dijalozima koje vodi Ruska pravoslavna crkva a specijalno se osvrće na njezino djelovanje, kritiku, razočaranje i ulogu u okviru Svjetskog vijeća crkava. Katolicima se predbacuje prozelitizam i problem s Rimom sjedinjenih Grkokatoličkih Crkava. Na njemačkom ga objavljuje: G2W (*Glaube und 2. Welt*), 1 (2001) 14-19 u prijevodu Gerda Strickera, a djelomično ga objavljuje Nikolaus THON, u: *Orthodoxie Aktuell* 9 (2000) 6-12.

opravdano povući neke paralele između dva dokumenta. Pri tome treba naglasiti da ni jedan nije onom drugom neki komentar ili reakcija.

Ruski dokument zauzima vrlo jasnu ekleziološku poziciju Ruske pravoslavne crkve. Nedvojbeno se tvrdi da je samo Pravoslavna crkva prava Crkva Isusa Krista, ustanovljena od samog Gospodina i Spasitelja, učvršćena i održavana Duhom Svetim. Ona je jedna, sveta, katoličanska i apostolska, kroz vjekove čuvarica i djeliteljica svetih sakramenata u svijetu, stup i temelj istine.²⁴ Razlika u odnosu na rimski dokument leži u početnoj tvrdnji, koja izražava potpunu identifikaciju Kristove Crkve s Pravoslavnom Crkvom. Tu je jednostavno upotrijebljen glagolski oblik "est" dok rimski dokument tumači diferencijaciju Drugog vatikanskog koncila, konkretno izrazom "subsistit in". Eklezijalni temelj Crkve oba dokumenta vide u apostolicitetu potvrđenom apostolskom sukcesijom. To naslijede temelj je zajedništva i jedinstva milosnog života. Zato svako otpadanje od zakonitog crkvenog autoriteta jest udaljavanje od Duha Svetoga i samog Krista.²⁵ Spasenje se može postići samo u Kristovoj Crkvi. To konkretno znači u ruskom dokumentu samo u Pravoslavnoj. No dalje se izričito kaže da one zajednice koje su otpale od pravoslavlja nisu nikada potpuno lišene milosti Božje. Dakle, otpad od pravoslavlja znači umanjenje milosnog života, ali ne i njegov potpuni gubitak.²⁶ I dalje smo povezani jednom Riječi Božjom, vjerom u Krista kao Boga i Spasitelja koji se utjelovio, te imamo ispravnu pobožnost.

Sličnost je dokumenata i u tome da svaka Crkva, iako na diferenciran način, za sebe tvrdi da je ona prava Kristova Crkva. Dok Katolička Crkva dopušta uz uvjet pravog episkopata i valjane euharistije crkvenost i drugim mjesnim a na toj razini svim autokefalnim pravoslavnim Crkvama, dotle ruski dokument ne zalazi u tu distinkciju. Dokument izbjegava klasificirati bilo koju nepravoslavnu zajednicu, nego se ograničava na postavljanje uvjeta, kao npr. stupanj očuvanja prave vjere, crkvenog zakona i normi crkvenog i duhovnog života. Iz te pozicije vrlo se naglašava usuglašavanje u vjerskom iskustvu kao preduvjet željenog jedinstva.²⁷ Dok na eklezijalnoj osnovi rimski dokument razlikuje Kristovu Crkvu, koja u punini subzistira u Katoličkoj Crkvi, te mjesne Crkve uz rečene uvjete, a onda i crkvene zajednice koje ne ispunjavaju te uvjete, dotle ruski dokument razlikuje Pravoslavnu Crkvu koja je Kristova Crkva i ostale neklasificirane nepravoslavne konfesije s ispoviješću vjere u Presveto Trojstvo i

²⁴ Usp. br. 1/1.

²⁵ Usp. br. 1/9.

²⁶ Usp. br. 1/15.

²⁷ Usp. br. 2/11.

priznavanje bogočovještva Isusa Krista. Ove oni razlikuju od sekta, koje uzimaju kao posebnu kategoriju. U drugom dijelu, gdje se govori o konkretnim bilateralnim ekumenskim odnosima, čini se da tri nepravoslavne konfesije zaslužuju ipak posebni status, koji istina nije nominalno definiran ali ipak primjetan. To su: staroorijentalne Crkve, Rimokatolička Crkva i anglikanci. Čini se da su reformatorske zajednice na nekom nižem stupnju nepravoslavnih konfesija.

b) *Reakcija iz ozračja Srpske pravoslavne crkve.* Ovdje je riječ o komentaru redakcije časopisa zahumsko-hercegovačke i primorske eparhije *Vidoslova*,²⁸ pod naslovom "O rimokatoličkom ekumenizmu", na kompjutorski otiskan i poslani članak biskupa Rakta Perića, pod nazivom "Ekumenizam Katoličke Crkve". Budući da se biskup Perić u svome članku često poziva na dva dokumenta Kongreacije *Dominus Iesus* i *Notu o Sestrinskim Crkvama*, u tom sklopu redakcija komentira naznačena dva dokumenta. Ovdje sam slobodan izvući samo te komentare, ne osvrćući se na cjelokupni kontekst.

Skriveni autor iza potpisane redakcije *Vidoslova* tvrdi da su oba dokumenta karakterističan odraz mentaliteta vaticanske kurije, koji otkrivaju upravo karakter rimokatoličkog, tj. rimocentričnog ekumenizma. Prema procjeni redakcije *Vidoslova* oba dokumenta, kada govore o elementima punine Crkve, iako spominju krštenje, valjanu euharistiju, pravi episkopat po neprekinutom apostolskom nasljeđu, nigdje ne spominju "pravu (pravoslavnu=istinitu)" vjeru kao konstitutivni element Istinske i Potpune (Katoličanske) Crkve. Bez pune i prave vjere nema za pravoslavce ni pune ni prave Crkve. Svaka episkopalna Crkva, uz pravu kanonsku vjeru, koju krštenje uz ispovijedanje *symboluma* potvrđuje, koja se okuplja na euharistiju, jest sveta "katoličanska" Crkva a ne samo partikularna, kako se to kaže u *Dominus Iesus*.²⁹ Sve takve lokalne Crkve za pravoslavne su "sestre" među kojima crkveno ontološki, ekleziološki i hijerarhijski nema podređenih i nadređenih, makar se od njih neke i nazivale "majke Crkve"³⁰ ili bile patrijarhijske ili autokefalne. Za pravoslavne "Katoličanska crkva" ne znači automatski Rimsku Crkvu, "mada se ova ne isključuje iz toga naziva, ali kada bude potpuno pravoslavna - pravovjeru-

²⁸ *Vidoslov*, sabornik eparhije zahumsko-hercegovačke i primorske, božićni broj 22 (2001) 69-78.

²⁹ Usp. br. 17. Tu se u hrvatskom prijevodu "particulares" prevodi s izrazom "mjesne", što za pravoslavnu tradiciju nije isto.

³⁰ Ovaj pojam je u pravoslavnoj kanonskoj tradiciji poznat u relaciji: majka - kćerka (starija i iz nje proizašla mlada Crkva). Pojam si prisvaja Jeruzalemska Crkva s obrazloženjem tamošnjeg događaja Pedesetnice.

juća”, kako je govorio sv. Marko Efeški na Florentinum, za kojega papa predstavlja jednoga od patrijarha, i to “ako bi on bio pravoslavan”.³¹

Konstatira se u ime redakcije *Vidoslova* da rimska ili rimocentrična ekleziologija, makar se zvala i ekumenskom, zaobilazi ključno pitanje prave vjere, tj. crkveno-evangeoske, apostolsko-otačke i koncilske ortodoksije. Komentator procjenjuje da je *Dominus Iesus* nastao zbog naraslih i neriješenih pitanja unutar suvremene rimokatoličke teologije i ekleziologije, te misli da je dokument više upućen samim katolicima negoli pravoslavlima i drugima.

Očito se komentator služio i latinskim izvornim tekstom. On zamjera nekorektnost u hrvatskom prijevodu kada se kaže da je Papa ratificirao i potpisao dokument Kongregacije. Hrvatski prijevod ispušta “Summus Pontifex” (vrhovni pontifex), pa se komentator cinično pita, da li je i Hrvatima “malo premnogo” pontifeksa? Nadalje, u br. 1 konstatira se nekorektnost kada se u carigradsko vjerovanje iz 381. god. umeće “filioque” što u originalnom tekstu ne stoji. U br. 10 se hrvatskom prijevodu zamjera što je “consubstantialem” jednom prevedeno sa “istobitan” a drugi put s “jednak” a u oba slučaja to nije isto što i “jednosuštan”, stoji u komentaru. U br. 16 primjećuje se nepotpuno namjerno ili nenamjerno navođenje, gdje se poziva na tekst “Symbolum fidei” a treba biti “simbol armenske Crkve”.³²

Ovi zadnji navodi ukazuju na akribijski pristup dokumentu. Ovakvim komentarom, u kojem se pošto poto želi dokazati “iskrivljivanje” apostolske, ranokršćanske i koncilske tradicije, koju najizričitije dokazuje umetak “filioque” ali i zadnji navedeni “falsifikati” u dokumentu *Dominus Iesus*, imputira se kontinuirano rimsko “izvrtanje” jedinstva i “jedinstvenosti” Crkve, reducirajući ga na “papski primat”³³ s njegovom nepogrešivošću ili nezabludivošću, a koji da nije utemeljen ni u Svetom Pismu, ni u predaji svetih apostola, ni otaca, ni sabora Crkve. Na ta dva elementa, kojima je zajednički nazivnik “izvrtanje” s jedne strane prave vjere a s druge strane biti Crkve po pogrešno tumačenom primatu, svodi se sva ekumenska problematika i sve ekumenske prepreke, nekad i danas.

³¹ Usp. *Vidoslov*, str. 75.

³² Usp. *Vidoslov*, str. 74.

³³ Imputira se tumačenje kao “osme tajne” (osmog sakramenta), usp. *Vidoslov*, str. 77.

NON-CATHOLIC CHRISTIANS AND DECLARATION *DOMINUS IESUS*

Summary

In this article the author brings out a survey of reactions of Christians separated from the Holy See to Declaration *Dominus Iesus* of the Congregation for the Doctrine of the Faith. Reactions were really numerous and in many aspects diverse. We can scale them from sensational and euphoric journalism to deep theological and ecumenical analysis touching essential questions of ecclesiology. These reactions have been presented here in following prospects: Christians originating from the Reformation, Anglicans and Old-Catholics, Russian Orthodox and Serbian Orthodox.

(Translated by Mato Zovkić)